

29. 11.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

★ 1945-46

DRAMA

6

BRANISLAV NUŠIČ
POKOJNIK

Prem. 29. VI. 1945.

BRANISLAV NUŠIČ:

POKOJNIK

*Komedija v treh dejanjih, s predigro. — Spisal Branislav Nušič.
Prevedla C. D. - M. R.*

Inscenator: *ing. Ernest Franz.*

Režiser: *Vladimir Skrbinšek.*

Pavle Marić	Stane Sever
Milan Novaković	Lojze Drenovec
Spasoje Blagojević	Ivan Cesar
Gospod Djurić	Vladimir Skrbinšek
Ljubomir Protić	Milan Brezigar
Anta	Fran Miličinski
Mile	Branko Miklave
Aljoša	Fran Lipah
Rina	Vida Juvanova
Vukica	Vida Levstikova
Agnja	Marija Nablecka
Prvi agent	Hinko Košak
Drugi agent	Anton Potušek
Marija, gospodinja	Elvira Kraljeva
Ana } sobarici	Mila Kačičeva
Zofija }	Ivanka Mežanova

Obleke je izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom
Živke Jančeve in Jožeta Novaka.

Krznno je dala na razpolago tvrdka Rot.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA

1945-46

DRAMA

Štev. 6

Ogledalo družbe

»Namen umetnikov je bil od nekdanj, je ter ostane, da naturi tako rekoč ogledalo drži: kaže čednosti nje prave črte, sramoti nje pravo obličje, stoletju in telesu časa odtis njegove prave podobe.« To so besede, ki jih je Shakespeare položil v usta Hamletu. In če za katero, potem veljajo te besede nedvomno v vsem obsegu prav za dramsko umetnost. Kajti dramatik ni nikoli iskal v življenju toliko liricnih in razpoloženskih zatišij, ni spremljal življenja v njegovem širokem, lagodnem toku, ampak ga je risal tam, kjer so se vprašanja, ki jih je življenje nosilo s seboj, nakopičila in nagnetla v vrtinec. Dramatik je bil vselej tisti, ki je svojo življenjsko etiko, svojo kritiko družbe in analizo človeka razvijal predvsem ob izostrenih spopadih nasprotujočih se sil, takrat, ko so se trenja približala svoji kulminaciji in ko so jo dosegla. Dramatik je bil tisti, ki se je torej najbolj živo in neposredno odzival vprašanjem družbe in človeka. Umetnost, posebej še dramska, je bila vselej odraz življenja, odraz resničnosti svojega časa, bila je vselej tista, ki je »držala ogledalo« času, družbi in človeku v njej.

Delo Branislava Nušića, tega poleg Jovana Sterije Popovića najpomembnejšega komediografa, kar jih premore srbska literatura, pada v konec prejšnjega in zajema prva štiri desetletja našega stoletja. V Nušićevih komedijah se včasih v lahkotno površni, včasih pa v poglobljeni, satirično jedki luči zrcali srbska družba v vsej svoji zgodovinsko pogojeni tipičnosti in barvitosti. V njih se zrcali srbska sredina izpod Obrenovičev in Karadorđevićev, 'čaršija' s svojim provincialnim in patriarhalnim vzdušjem, globoko sovražnim vsaki napredni misli, s svojimi čez noč vzniklimi bogataši in političnimi prekupčevalci. V njih se odraža končno beograjska

‚višja‘ družba iz časov nekdanje Jugoslavije, ko se za papirnato steno ‚parlamentarizma‘ in v senci dinastije še vse bolj razraščajo vse tiste značilne lastnosti, ki vselej v zgodovini spremljajo kot črne ptice propadajočo, na smrt obsojeno družbo.

Kot pisatelj komedij je Nušić začel svojo pot v Gogoljevi šoli. Kakor se je razvil v vseskozi samostojno, zaokroženo umetniško osebnost, tako je tudi v svojih zrelih in dognanih delih ohranil nekaj gogoljevskega komediografskega prijema. K tej sodbi nas nagiblje celo »Pokojnik«, čeprav je to njegovo predsmrtno in izrazito svojsko delo. Nesporazum, nenavaden slučaj, malo verjeten sicer, a za gledalca zato nič manj privlačen in zanimiv, sproži vrsto dogodkov in dejanj, ki s prepričljivo zgovornostjo ilustrirajo celo vrsto človeških postav, celo družbeno sredino. Clovek, ki so ga pokopali z vsemi častmi, ki so razgrabili njegovo premoženje, kar je pač kdo dosegel, ki so po letih že malone nehali misliti nanj, se nenadoma vrne živ iz tujine. To je tisti kamenček, ki razgiblje na prvi pogled morda dostojni in čisti videz te družbe in dvigne z njenih tal na površje blato in črve. Kolobarji, ki jih je sprožil ta dogodek, se večajo in zavzemajo vse širši obseg. Ne samo nezvesta žena, lažni prijatelji, krivoprisežni dediči in dolžniki, — kolobar potuje naprej in zajame časopisje, odvetniške pisarne, policijo in doseže navsezadnje same vrhove državnega aparata. Ne gre več za posameznike, ampak za celotni sistem. Komični nenavadni slučaj je pisatelju samo sredstvo, da razgrne pred nami pravi obraz celotne družbene plasti, vso njeno trhlo in nagnito vsebino. »Mi ne moremo priznati, da je živ,« pravi o pokojniku njegov glavni dedič Blagojević. »To bi bilo proti našim interesom.« V tem stavku je zaobsežena celotna miselnost in moralna te družbe, morala, ki je prišla v nasprotje in v opreko z vsakršno še tako preprosto resnico.

Jasno je, da taka družba ne bo izbirala sredstev, če gre za to, da odstrani tistega, ki jo ogroža. In ‚pokojnik‘ jo v resnici ogroža že s samim dejstvom, da je živ in da zahteva nazaj svoje premoženje. Zato se združi vsa ta družčina v eno samo sklenjeno celoto, ki pritiska ‚pokojnika‘ ob zid. In ker se ‚pokojnik‘ ne vda zlepa, ker odkloni celo ponujeno mu roko Blagojevićeve hčere, s čemer bi se vsa stvar rešila nekako ‚v familiji‘, ga proglase za norca in — s

»širšega, državotvornega« vidika gledano, kot pravi ministrov brat, Džurić — za protidržavni element.

Nušić sam imenuje »Pokojnika« komedije. In nedvomno je v tem delu mnogo komedijskega: prijem sam, komični dialogi in komična drastika posameznih prizorov, nadalje nekateri izraziti komedijski tipi, kakor je samska teta Agnja, še bolj pa Anta, ta najbolj nušičevski lik, večno vzhičeni in razburjeni gostobesednež, goljuf v malem, ker je za velika podjetja take vrste prestrahopeten. — Vendar — še vse bolj kot komični element prevladuje v »Pokojniku« satira, kritika, ki se izprevrže v malone grozotno sliko družbe, zabredle v močvirje, ki iz njega ni poti. Ta temna slika je še podkrepljena s tragično zaključno poanto. Pavle Marić, »pokojniki«, edini pozitivni lik vse komedije, je preslabokrven v svoji pasivnosti, prešibek in prenebogljjen, da bi se mogel ubraniti pred napadajočo ga sredo. Moralni očitki, ki jih ob svojem porazu meče v obraz družbi, že zdavnaj več kot gluhi za lekcije take vrste, so samo izraz njegove nemoči, iz katere si ne ve pomagati, saj je bil še do včeraj sam spodoben član te iste srede.

»Pokojniki« je Nušičevo predsmrtno delo. Ne toliko po formalni, pač pa po njegovi vsebinski tehtnosti in poglobitvi ga lahko smatramo za pisateljevo predsmrtno izpoved. V njem je »nastavil ogledalo« družbi, ki ga je obdajala in ki je tudi njemu samemu marsikdaj dala čutiti svojo nenaklonjenost. V podobi, ki se zrcali v ogledalu, se meša smeh z jedkostjo in tragiko. Poti iz močvirja te družbe nam pisatelj ni pokazal. Bil je po tradiciji še vse preveč vezan na okolje, v katerem je živel, da bi mogel pretrgati z njim tudi zadnjo psihološko vez in da bi lahko dovolj jasno spoznal in ocenil sile, ki so že vstajale pod to navidezno brezizhodnostjo.

Drago Šega.

Razveseljivo vprašanje

Gostovanja gledališča Tarasa Ševčenka v Moskvi.

Visoka čast ponovno otvoriti med vojno prekinjena gostovanja gledaliških ansamblov bratskih republik v Moskvi je doletela har-

kovsko Ševčenkovo gledališče, ki je postalo v zadnjih letih najboljše dramsko gledališče v Ukrajini. Izkušnja današnjega gostovanja je ponovno dokazala ogromen pomen takih umetniških srečanj. — Ukrajinske predstave imajo velik pomen glede na vprašanja, ki nastajajo v novem, povojnem življenju naše gledališke umetnosti, glede na vprašanja metodologije ustvarjanja in režiserske umetnosti in glede na odnose med režiserjem in igralci.

V delu za prvo predstavo, ki jo je uprizorilo Ševčenkovo gledališče — »Daj srcu prostost, pa te pripelje v nesrečo«, po stari melodrami »M. Krepivnickega« — sta režiserja M. Krušelnickega in R. Čerkašin polagala glavno pažnjo na široko in praznično postavljeno etnografičnost. Pomislimo samo na skrbno izdelane prizore ukrajinske kmečke poroke, na pesmi in plese, ki so na prvi pogled odtegnili gledalčevo pozornost od »vodilne niti« v komadu samem.

Težnja, da bi skušali danes točno obuditi v življenje tradicije starega ukrajinskega gledališča, obuditi preprostost in topla navznost njegovih predstav, kakor so bile nekoč, bi morala neizogibno pripeljati v stiliziranost in izumetničenost. Uprizoritelja je zanimala drugačna, bolj zamotana in sodobna naloga, namreč: V slikovito razgrnjeni etnografski strani starega ljudskega življenja upodobiti ljudstvo, ukrajinsko ljudstvo, v njegovi lepoti, poetičnosti, duhovni sili in plemenitosti. Zato je višek predstave v tretjem dejanju (poroka). Zelo učinkovito je pa tudi izveden prizor »Žene pri vodnjaku«.

To je edina predstava folklorno — etnografskega značaja med repertoarjem Ševčenkovega gledališča. Dve drugi predstavi — »Bogdan Hmelnickega« in »Evgenija Grandet« sijajno prikazujeta visoko režisersko kulturo ansambla, njegovo sodobno, napredno obliko in veliko mojstrstvo igralcev.

»Bogdan Hmelnickega« v uprizoritvi M. Krušelnickega ima veličastnost, razmah in obseg zgodovinske epopeje o usodi ukrajinskega naroda, živo slikovitost in sočnost velike slikarske umetnine, strastnost in temperament romantično-heroičnega gledališča — lastnosti, ki približujejo njegovo metodo metodi drugega velikega nacionalnega gledališča: Rusta Velijevega Gruzinskega gledališča.

Zelo plastično in izrazito se pojavljajo pred gledalci odlično izdelani množični prizori »Zaporoške seče«, slikovite romantične podobe njenih ljudi, podobe polne individualnega značaja in barv; naivni orjaki, starci, pijanček pisar (v odlični karakterni izvedbi M. Krušelnickega). Slikovito je prikazan boj s Poljaki, priprave zanj, sprejem poslancev — same slike prepričevalno širokega razmaha. V plastični risbi številnih oseb te predstave občutimo strogo enotnost in umetniško izdelanost. V središču odlično organizirane predstave stoji podoba Bogdana Hmelnickega v krepki in slikoviti izvedbi I. Marjanenka.

Drugačen realistični in psihološko točni značaj, namreč značaj, ki daje glavni poudarek notranjemu razvoju karakterja, opazujemo pri uprizoritvi Balzacove »Evgenije Grandet«. Na odru je francoska provinca taka, kakršno jo je upodobil Balzac, francoska provinca z vsemi značilnimi potezami. To lahko rečemo o odlični inscenaciji (slikar Grečenko) in o celotni izvedbi.

V uprizoritvi M. Krušelnickega dobi predstava značaj stroge klasične preprostosti in jasnosti, obenem pa značaj psihološke globine. Predstava raste od dejanja do dejanja kakor živ organizem in vsak igralec vrši svojo nalogo, polaga svoje barve na platno.

*

Ustavil se bom pri tej uprizoritvi, kajti ona nam pomaga do umeti naloge režiserja in njegov medsebojni odnos z igralci.

Pri uprizoritvi Krušelnickega je elementarno bujni in dramatični temperament igralkke (ki se nas je tako dojmil v vlogi Katarine v »Nevihti« v Harkovskem gledališču) nekam okovan in utesnjen. Vse doživljanje Evgenije je obrnjeno »navznatraj«, kakor sploh vsi glavni momenti te težke vloge, težke zlasti zato, ker skoraj nima teksta in ker tako dobi popolnost izražanja šele v četrtem dejanju.

V najmočnejših dramatičnih trenutkih, ko stari Grandet besneč zahteva od hčerke priznanje o zlatu, ki ga je dala ljubimcu, ali takrat, ko Evgenija s strastjo in bolestjo brani darilo svojega ljubimca, edini znak njegove ljubezni — majhen medaljon, v takih trenutkih stoji igralka molče skoraj brez besed. Takrat zgolj doživlja, nosi v sebi vse breme drame neslišno in s stisnjenimi zobmi.

Potem ji umira mati, edino bitje na svetu, ki ji je blizu. Evgenija stoji kakor okamenela ob klopi, stiska dlan k obrazu in molči. Nenadoma se zruši na klop, zgrudi se pod strahotnim bremenom in neslišno ihti. V zadnjem dejanju, ko se vrne v svojo prazno sobo, se nasloni na zid, poklekne in neslišno joče. Vse je neslišno, tiho, vse »v sebi«. Okoli nje mnogo govorijo, ona pa stoji pri oknu, ob naslonjaču, na stopnišču, gleda, posluša in ne sliši: njena duša živi svoje lastno »dvojno življenje«.

Vsa ta doživetja so tako skopa in zadržana na zunaj in tako polna notranje sile, da postanejo največja pridobitev realistične igralske umetnosti. Vse, kar igralka dela na odru, je tako preprosto, tako neteatralično, da gledalec spočetka niti ne opazi, kakšne napore zahteva taka preprostost. Toda to je pravo gledališče, življenjska resnica, ki je postala ustvarjalna resnica, umetnost, tisto kar je iskal Stanislavski in kar talent igralka dela izven slehernega sistema. To je gledališče.

Preprosta človeška duša junakinje nosi v sebi velik drhteč svet, in ta svet podaja igralka brez besed. Podaja ga s svojo čudovito lahkoto, notranjo gracijo in plastičnostjo. Podaja dramatičnost s hojo, s kretnjo roke, ramen in glave, s par koraki po odru, s poklonom pred gosti. Dekle plava po odru, po stopnicah, in zdi se, da njeno telo lebdi v zraku. Evgenija pogostoma hodi po stopnicah, navzgor in navzdol, in pot po stopnicah je pot njene duše, ves njen življenjepis njene notranje podobe.

Tako lahkotno in nadzemsko s čistim in jasnim dahom stopa med vso uprizoritvijo očarana ženska duša, popotnica, ki išče nepoznano. Na koncu drame pa jo vidimo zlomljeno, tragično opustošeno, kajti zgubljen je ves smisel življenja.

Kadar tragična Balzacova Evgenija Grandet pada pod udarci usode, stopa zopet navzgor po stopnicah svojega življenja, stopa sključena, krčevito se oprijemajoč ograje z rokami, ki so izgubile vso elastičnost, stopa po istih stopnicah, kjer je še nedavno drsela s čudovito lahkoto, in ko se Evgenija poslavlja od sanj, od mladosti, ko stopa osamljenosti naproti, nas s svojo podobo, trdno in napeto, trenutno spominja na očeta starega Grandeta.

V čudoviti umetnosti izredne igralka, v umetnosti psihološkega

značaja (v harkovskem gledališču igra Čistjakova z ogromnim uspehom v »Nevihti« in v Dumasjevi »Klodova žena«) občuti gledalec umetnost Duse in Komisarževske, veliko nepozabno umetnost. Že dolgo nismo videli na odru igralke, ki bi bila tako izredno poduhovljena in ki bi obenem tako obvladala mojstrstvo forme.

Toda ta umetnost je vključena v splošni ton predstave in ne ruši enotnosti režiserjeve zamisli. Takšen je estetski nauk ukrajinskega gledališča, njegov odgovor na naš spor v režiji.

Ta nauk predvsem dokazuje ustvarjalno pomembnost rešitve problema medsebojnih odnosov režiserja in igralca v interesu celote — uprizoritve.

Čistjakova je igralka globokega dramatskega temperamenta. Lahko bi igrala Evgenijo drugače, lahko bi razburjala gledalce s silovitim izbruhom strasti. Toda ves značaj uprizoritve je drugačen. Balzac v uprizoritvi Krušelnickega je moderniziran Balzac, Balzac v slogu Hudožestvenega teatra, ki so zanj značilni podteksti, nastrojenja, intimno lirične note.

Evgenija Čistjakove ni zgolj »ubogo dekle«, »plemenita in nežno čuteča«, ampak človek z zamotano duševnostjo.

In ta značaj njene igre, ki je očitno povezan s celotnim značajem uprizoritve, je obogatil ne samo gledališče, ampak tudi igralko in je ustvaril edinstveno, globoko podobo.

Harkovsko gledališče v osebi M. Kušelnickega, režiserja, za čigar ustvarjanje je značilna odrska izrazitost in psihološka poglobljenost, pripravevalno dokazuje ogromen pomen umetnosti režiranja v sodobni gledališki kulturi. Ta umetnost ustvarja slikovito umetniško podobo Ševčenkovega gledališča in ga postavlja v isto vrsto z najboljšimi gledališči v Zvezi.

V razvoju umetnosti ukrajinskega gledališča se očitno kaže močen ustvarjalni vpliv visoke in napredne ruske gledališke kulture.

Takšen je obračun gostovanja Ševčenkovega gledališča, gostovanja, ki je prineslo velik uspeh ukrajinskemu gledališču na moskovskem odru.

D. Taljnikov v »Sovjetskoje iskustvo«, 24. VIII. 1945.

(Prevedla Vera Brnčić - Šermazanova.)

● IZ GLEDALIŠKE PISARNE

Drama pripravlja Shakespearjevo »Zimsko pravljico« v Župančičevem prevodu, ki jo bosta režirala Slavko Jan in Bojan Stupica. V glavnih vlogah bodo nastopili: Mira Danilova, Elvira Kraljeva, Alenka Svetelova, Vladimir Skrbinšek, Slavko Jan, Lojze Drenovec, Branko Miklave, Drago Makuc, Pavle Kovič, Fran Milčinski in Stane Sever. — Nadalje: Goldonijevo komedijo »Primorske zdrahe«, ki jo je pretil v kraško-primorsko narečje dr. Mirko Rupel in ki se godi ob slovenski morski obali. Glavne vloge študirajo Ančka Levarjeva, Elvira Kraljeva, Vida Levstikova, Tina Leonova, Ruša Bojčeva kot gost, Lojze Potokar, Stane Česnik, Jože Gale, Ivan Cesar ter Pavle Kovič. — V Mire Pucove drami iz okupatorjevih zaporov »Svet brez sovraštva« bo igrala glavno vlogo Marija Vera. Poleg nje bodo še nastopile: Vida Juvanova, Sava Severjeva, Mira Danilova, Marija Nablocka, Polonca Juvanova ter Mila Kačičeva in Ivanka Mežanova. — »Tri sestre«, slavna drama Antona Čehova, se pripravlja v režiji Bojana Stupice. Tri sestre bodo igrale: Mira Danilova, Sava Severjeva in Ančka Levarjeva. Podpolkovnika Veršinina bo po dolgi odsotnosti igral Ivan Levar. Prozorova bo igral Stane Sever, Kuljigina Slavko Jan, Tuzenbaha Vladimir Skrbinšek, Saljonina Jože Galé, Čebutikina Ivan Cesar, podporočnika Fedotika in Rodeja pa Demeter Bitenc in Branko Miklave. Starega Feraponta bo igral Fran Lipah, starko Anfiso Marija Nablocka.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slov. nar. gledališča. Predstavniki: Oton Župančič.
Urednik: Vladimir Bartol. — Tiskarna Makso Hrovatin, vsi v Ljubljani.